

»A TERMÉSZET« előfizetési ára
a »HALÁSZAT« mellékletjével együtt
egy évre 6 korona.
A »Halászat« külön, egy évre 3 korona.

Állattani, Vadászati és halásznati folyóirat.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF
és
csíkszentsimoni és ernyesi
LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

A búrok földje.

Dél-Afrikában mostanság dühöng a háború. — Az egész világ érdeklődéssel kíséri a maroknyi búr népharczát a hódító angol nemzet ellen. Bennünket magyarokat a háború anyagilag nem érdekel, de azért érdeklődéssel tekintünk a háború kimenetelére, a búr népharcza eszünkbe juttatja azt a küzdelmet, melyet félszázaddal előbb vívtunk az osztrák és orosz szövetségese ellen.

A hadműveletek figyelemmel kísérésére elég egy jó térkép, melyet minden nagyobb atlaszban megtalálunk, sőt a könyvkereskedésekben már Dél-Afrika speciális térképét is megkaphatják az érdeklődők. A térkép azonban csak azt mutatja meg, hogy az egyes fontosabb helyek hol fekszenek, élénk állítja a földszeg alakját, hegységeit, völgyeit, folyóit, de a föld természeti viszonyairól, a mi pedig oly fontos a hadviselésben, épen semmit sem szól.

Dél-Afrika természeti viszonyai olyannyira elütnek hazánktól, hogy a laikus teljességgel képtelen helyes fogalmat alkotni magának Dél-Afrika mivoltáról, ha csak a térképet nézi. Egészen mások ott a klimatikus viszonyok, a növényország és állatvilág is egészen más, más körülményektől függ a megélhetés, a fennmaradás.

A következőkben megkíséreljük Dél-Afrika természeti viszonyait bemutatni. Sajnos, le kell mondanunk arról, hogy részletesen, mindent apróra kiszínezve állítsuk

az olvasó elé Dél-Afrika képét, csupán főbb vonásaiban adhatjuk vázlatát az ottani életnek.

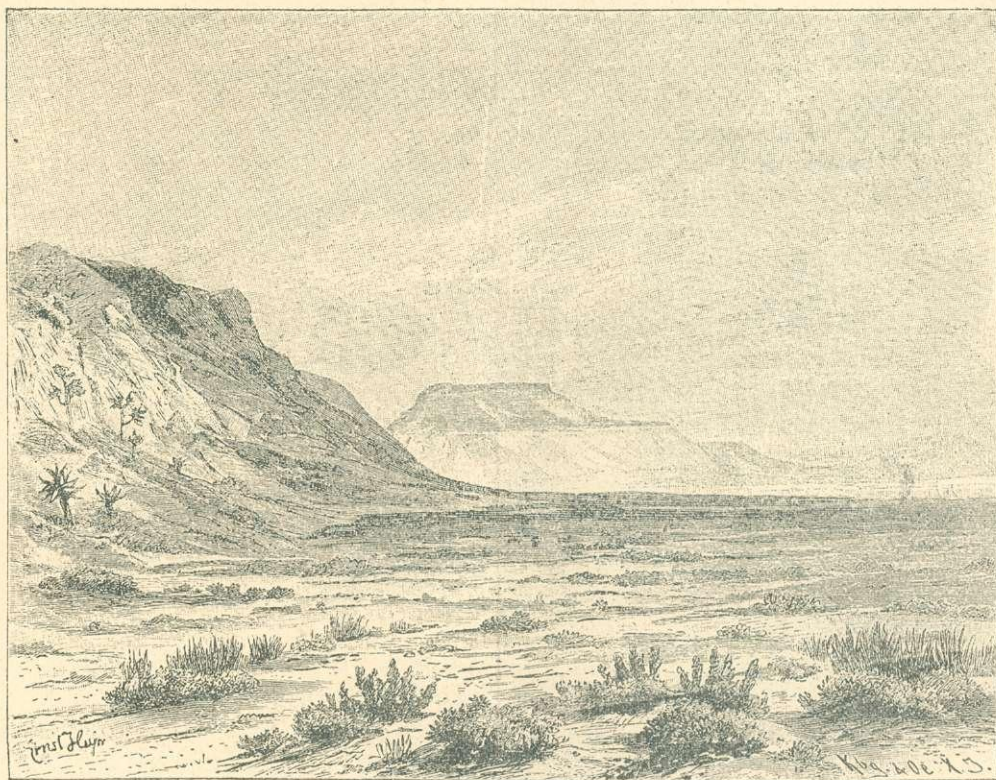
Dél-Afrika, mint az egész földrész, túlnyomóan felföld. A közép-afrikai felföld és Dél-Afrika között a 20-ik meridiánkör mentén van egy terjedelmes horpadás, mely az egész kontinensen keresztül vonul. Észak felé a Limpopo, Kubango és Kunene folyóvölgyek határolják. Dél felé lapos fensíkot képez, melynek közepes magassága 1200 méter a tenger színe felett. E fensíkot déli és keleti szélén hatalmas kiemelkedések szakítják meg. A fensík a tenger felé terraszokat képez, melyeket hatalmas hegygerinczek szakítanak meg. Így délen a keskeny tengerparton két hegyláncz emelkedik; e két hegylánczon át keskeny, mélyen a hegyek közé ékelt völgyek vezetnek az első magas terraszra, a Karroo-ra. Karroo talaja kemény, agyagos, mely az esős időszakban ragadós sarat képez, a száraz időszakban pedig kökeménységűvé szárad össze. Karroo felett a belföldi fensík déli határán a Kompassz hegység tűnik fel 2600 méter magas csúcaival. A belföldi fensík keleti határán a Sárkány hegység vonul végig, mint a Kompassz hegység folytatása. A Sárkány hegység Dél-Afrikának legmagasabb hegysége, csúcsai közül leghatalmasabb a »Mont aux Sources« csúcs, melynek magassága 3400 méter, másik két szintén magas csúcsa a »Champagne Castle« és a »Grantspeak« 3116 m. és 2940 m. magassággal. A mi Magas Tátránk legmagasabb csúcsa, a Gerlachfalvi csúcs, 2663 méter magas. Nyugat felé a fensík mindig jobban lejtősödik, a terraszok sincsenek oly határozottan kiképződve, mint keleten és

délen. Nyugat felé folyik Dél-Afrika legnagyobb folyója, az Oranje, mely a Sárkány hegységből eredve a dél-afrikai felföldet két részre osztja.

A dél-afrikai felföld geológiai alakulása egyike a legérdekesebbeknek. A legnagyobb valószínűség szerint a szénkorszak vége felé emelkedett ki a tengerből s azóta tenger nem borította földjét. A szénkorszak utáni időkben napjainkig a hegysek kérge nem változott. A geológiai rétegek nem képeznek torlódásokat, szép simán területnek el egymás felett, a régiek alul, a fiatalabbak közelebb a talaj felszínéhez. Sőt a fiatalabb rétegeken épen semmi zavaró lefolyás hatása sem észlelhető, majdnem teljesen horizontális síkot képeznek s mindenütt fedik a régebbieket. Schenck kutatásai szerint az archaikus és palaeozoikus hegységeket homokkő, pala, agyag-

pala és mészkő képezi. Az alsóbb rétegek neve *kapformáczió*, a felsőbbeké *karroo-formáczió*. Schenck véleménye szerint a karroo-formáczió képződésének idejét a szénkorszak és triász közé, pontosabb meghatározással a szénkorszak végére és a mezozoikus kor elejére kell tennünk.

A dél-afrikai felföld alakulására a földképződésének minden korszakában nagy hatást gyakoroltak az atmosphaeriliák és folyóvizek. A légköri csapadék egyes helyeken meggyűlve, utat tört magának a tenger felé, folytonosan koptatva, mosva a sziklás talajt; a sziklák repedéseibe szorult esőmaradék télen megfagyott és repesztette, morzsolta a sziklákat, hogy

Karroo-vegetáció.

aztán nyáron eleinte mint patak, később mint hatalmas folyó a törmeléket magával vigye a tengerpartra. Roppant viharok dúltak a hegyek között, minden esőcsepp egy-egy

Február.

Gomolygva száll kékes pára,
Nem látszik a völgy, halom,
Ellepi a havas erdőt
A végtelen unalom.

Nincs egy fűszál, nincs egy mag sem,
Mind elfonnyadt, megfagyott,
Ezért erdő, nincs barátod,
Mind hűtlenül elhagyott.

Ők keresik a jó morzsát,
A gazdagnak asztalát.
Lásd, vén erdő, régi dal ez:
A míg adunk, van barát.

Elbúsul a néma erdő,
De nem táplál haragot
És a hűtlen madaraknak
Tavaszkor ad új magot.

Varjú, holló, pinty és czinke
Feléd se néz, kikaczag;
Falu szélén ott tanyáznak,
Keresik, hogy hol a mag.

Téged bánt a télnek fagya,
Korbácsolnak zord szelek,
Elhagyatva állsz s madár nincs,
A ki zengne éneket.

Feleki Sándor.

szemernyi sziklát porlasztott el, a rohanó hegyi patakok mély szakadékokat vájtak a sziklák oldalába. Így volt az az ősrégi időkben, évezredekkel előbb, így van még ma is. Ez évezredek munka eredménye a mély völgyek, melyek keresztül szelik a fensíkot, a számos réteges hegyiséget, mely a felföldből kiemelkedik.

Maga a felföld korántsem sík, mint gondolóknak, emelkedések váltakoznak mélyebb helyekkel s vízmosásokkal, maga a talaj is mindenütt más és más tervezet szerint alakult ki.

Az ilyen földön a természeti viszonyoknak is sokkal tarkább képet kell nyújtani, mint a nagy kiterjedésű alföldön, vagy a sík felföldön, ahol a talaj sima, egyenletes.

Első sorban is nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az egyenlítőtől délre eső földségről van szó, tehát a harczó angolok és búrok fejére most tűz le a legforróbb nyári napsugár. A nap nem régen

hagyta el legmagasabb, (ránk nézve legalacsonyabb) pontját, a déli solstitiumot. Ez a déli felföldre nézve sokkal jelentősebb, mint az északi felföldre az északi solstitium, mert a nap ott nyáron melegebb, erősebben tüzel, mint nálunk. Ennek oka az, hogy a déli félgömbön akkor van nyár, mikor a föld legközelebb van a naphoz s ez szavahihető afrikautazók állítása szerint észrevehető különbséget okoz az ottani és a mi nyarunk között.

Dél-Afrika klímája nagyon változó. Jelentékeny különbség van az árnyékos és nap-sütött helyek között. Forró napra hideg éjszaka következik, olyannyira, hogy a hőmérséklet olykor 10°-kal is süllyed.

A hirtelen temperatura-változásnak oka az, hogy Dél-Afrika túlnyomóan felföld. Minél magasabba emelkedünk a tenger színe fölé, a levegő annál ritkább lesz, csak nagyon kevés meleget abszorbeálhat s a napsugarak

Euphorbiák és Boabab-fa.

Az állatok öngyilkossága.

— »A Természet« eredeti tárczája. —

»Az állatok öngyilkossága!« — nagy szó, hogy az állat feltett szándékkal, szabad akarattal elveti magától életét; hisz ez nem kevesebb, mint az akarat győzedelmeskedése a legerősebb ösztön, az önfentartás ösztöne fölött. Mégis annyit, de annyit hall, olvas az ember fölöle, hogy alig meri ezen állítást kategorice visszautasítani.

Sok száz éves az a hit, hogy a skorpió ha »kétségbe-esik«, magába dőfi törét; hogy a mérges kígyók, ha sajgó seb kínozza őket, vagy szabadságuk forog veszélyben, önmaguk ellen fordítják borzasztó fegyverüket. Más hasonló esetek is járnak szájról-szájra: mint a felakasztott fecskéről, magát vízbe öllő kutyáról, lóról stb. Mesés, fantasztikus regék, — és ez mind igaz lenne?

Rendkívül elterjedt a skorpió öngyilkosságáról szóló mese, melynek úgyszólván egész irodalma van. Eredeti alakjában azt mondja, ha izzó parázsszal vesszük körül, néhány menekülési kísérlet után egy drámai hőshöz illő mozdulattal agyába dőfi a gyilkos fullánkot. Marschall: »Selbstmord bei Thieren« című értekezésében¹⁾ összegyűjtötte az erre vonatkozó adatokat.

Plinius, ki különben minden ily érdekes mesét elmond, ezt nem említi. Wolf Gáspárnál sem találjuk, ki 1589-ben monografiát írt a skorpióról; a XVIII. század írói, mint igen elterjedt, közismeretű dolgot említik, sőt ez időben már czáfolók is akadtak.

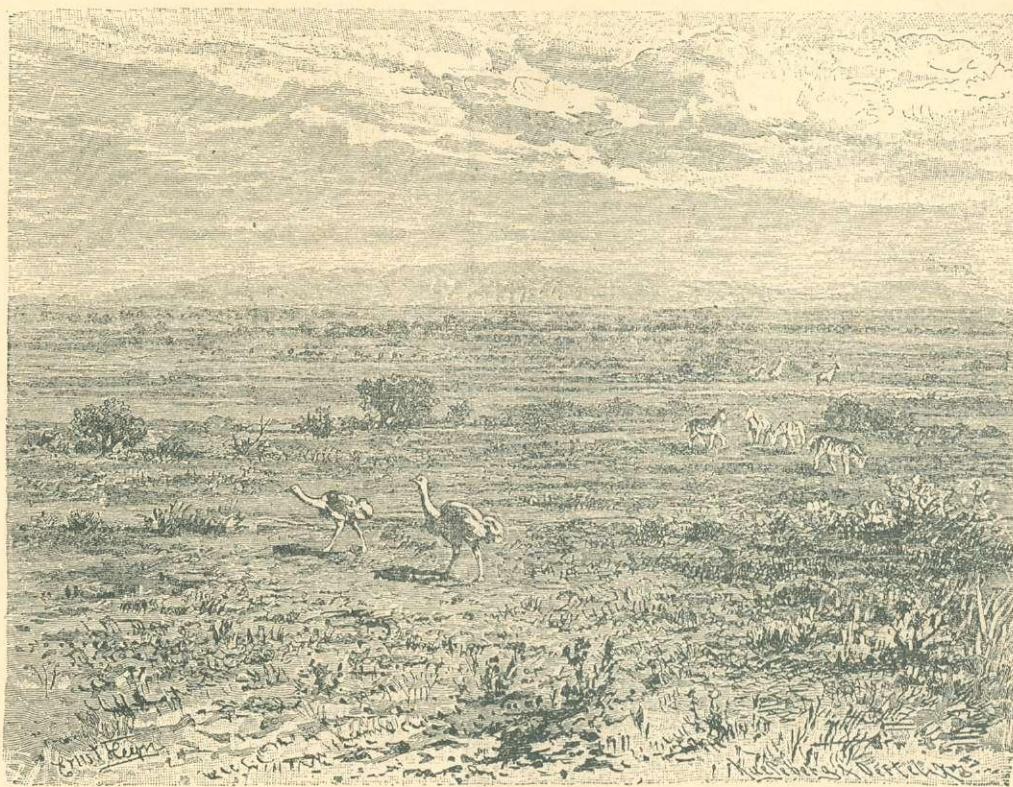
Maupertius 1731 ben már kétségbe vonja ezen állítás helyességét, mert kísérleteiken sohasem látta, hogy a skorpió magába szúrta volna, halálát csakis a hő okozta. Bidje az üvegpalackba tett skorpiót, mely amúgy is a »kétségbeesés« minden jelét mutatta, egy gyújtó lencsével pörkölte s ez az állat a perzselt helyre szúrva, megölte magát. Fel van jegyezve az a megfigyelés is, hogy üvegben tartott skorpiók, ha hirtelen erős fényt hozunk közelükbe, öngyilkosok lesznek. Van még számtalan ily adat, de nem épen megbízható forrásból kerültek ki.

Behatóan foglalkozott e kérdéssel C. Sloyd Mogan, ki a kínzás minden módján megkísérlé az állatokat öngyilkosságra bírni, de sikertelenül. Melegítette, tüzes vassal, gyújtólencsével, parázsszal égette, kénsavval, lúgokkal maratta stb. stb. Az állatok persze hánykolódtak, csapdostak farkukkal, de nem szúrtak magukba. És még ha magukba szúrtak volna is, még akkor sem lett volna semmi baj, hisz épen Morgan mondotta ki, hogy a skorpiónak a saját mérge nem árt. Ha 3-4 helyen oltotta is belé a mérget, egy kis kábultságon kívül semmi sem volt ész-

¹⁾ Marschall: Plaudereien und Vorträge. II. kötet.

tüzes nyilakként hullanak a talajra. Napnyugta után nem sokára kisugározza a levegő azt a kevés meleget, a mit napközben abszorbeálhatott s így a legforróbb napokra hűvös, mondhatni hideg éjszaka következik. Ez a gyors "temperatúra-változás jellemzi minden felföld klímáját.

Az angol katonák nehezen szokják meg a forró dél-afrikai napot s a rákövetkező hideg éjet. Sokat szenvednek még az időjárás szeszélyességétől is; tropikus esők és száraz, tikasztó szél gyors egymásutánban változnak. Az időjárás e gyors változékonyságának oka, hogy Dél-Afrikát keleten, nyugaton, délen hatalmas óceánok veszik körül. — Észak-Afrikán és Dél-Afrikán egyugyanazon meridián vonul végig: a 20-ik. Dél-Afrika körülbelül annyira fekszik az egyenlítőtől délre, mint a kontinens északi fele az aequatortól északra. Dél-Afrika tehát az

Keletafrikai tájkép.

úgynevezett szubtropikus régióhoz tartozik, mely mintegy összekötő kapcsot képez a mérsékelt és tropikus földövek között. Jellemző a szubtropikus régióra a száraz, hosszú nyár s a nedves, csapadéokban gazdag tél. Az egész vidék

különbözik inkább lakatlan pusztához hasonló, mint lakott területhez.

Dél-Afrikának szubtropikus klímája és óceáni fekvése nem mindenütt jut teljes kifejezésre. A nedves időszak esői a maguk valódiságában csak a nyugati partvidéken lépnek föl; Dél-Afrika többi részén az eső soha sem ölt oly hatalmas arányokat. A nyugati partokat hideg áramlat mossa, ezért a szárazföld belsejébe jutó légáramlatok nem visznek magukkal

jelentékeny mennyiségű vízpárát, a talajt nem bírják elárasztani, csak épen megnedvesítik. A felföld belsejében is fel szoktak lépni nagyobb esőzések, különösen a Kalahari sivatagon, amely a felföld közepén lefolyásta-

relhető. Tehát a skorpiónak öngyilkossága közönséges mende-monda.

Igen érdekes, szép tárczákat írt erről *Tóth Béla* a Pesti Hírlap-ban (1899. október 29. és november 23-án), melyekben elmondja, hogy *Dr. Lendl Adolf* társaságában végzett döntő kísérletei kétségtelenné teszik azt, hogy a skorpió fullánkjával magát meg nem szúrja és csodálatos, hogy még a tudósok között is voltak olyanok, akik azt hitték; sőt bár ők maguk nem kísérleteztek, mégis magyarázatokat írtak hozzá.

A régiek azon tapasztalata, hogy a parázsgyűrű közepén levő skorpió megdöglött, mielőtt a tűz érte volna, abban leli magyarázatát, hogy a skorpió már 50–60° melegen elpusztul, mint azt *Baurus* megfigyelései igazolják.

A kígyók öngyilkosságáról nem igen beszélnek nálunk, de több szerző szerint elterjedt hit úgy Ausztráliában, mint Amerikában. Megbízható adataink erre vonatkozólag sincsenek. Olvastam egy esetet, midőn egy mérges kígyó, mely súlyosan meg volt sebesülve, a saját nyakába (?) harapott. Hogy ez is csak mese, azt a már sokszorosan igazolt tény bizonyítja, hogy a kígyók mérge saját maguknak, sőt a közel rokonfajoknak sem árt.

A skorpiókról és kígyókról beszélt esetekben az öngyilkosság oka mindig a kintől, veszedelemtől szabadulni vágyás.

A hűséges kutyák, ragaszkodó lovak és más állatok (ma-

darak is) önkéntes éhhaláláról szóló dolgok közismeretűek. Tényleg van rá eset, hogy az állat ragaszkodása meglepő; Darwin műveiben is sok érdekes és hiteles adatot olvassunk erre vonatkozólag, de hogy az állat gazdája vagy szabadsága után bánkodva önként vesse el magától életét, — noha semmiesetre sem tekinthető kizártnak, — mégis erős kritikával kell fogadnunk. *Perty: Seelenleben der Thiere* című munkájában egész halmozatot közli az ily eseteknek. Ismeretes például az a mese, vagy mi, hogy *Napoleon* egy trombitásának lova, elesett ura testét védte s nem engedte a halottszedőknek sem elvinni; mikor mégis elvették tőle, siralmasan nyerítve a Dunába ölte magát.¹⁾ Jó, hogy a vadászoknak és obsitosoknak nem kell mindent elhinni.

Egy másik nevezetes példa egy neufoundlandi kutyáról szól, a »ki« noha többször kimentették, végül mégis csak vízbe ölte magát.²⁾ Csak nincs az állatnak erősebb akarata, mint az embernek! Hiszen nincs az az elszánt ember, aki úszni ne próbálna, ha még oly elhatározottan ugrott is a vízbe, hát még egy remekül úszó neufoundlandi!

A másik eset, hogy némely állat fogságban »szabadsága elvesztésén bánkodva« nem eszik s meghal, egész téves alapon

¹⁾ *Perty: Seelenleben.* 451.

²⁾ *U. o.* 69. *Székely: Üsztűn és ész.* I. 213. és 364.

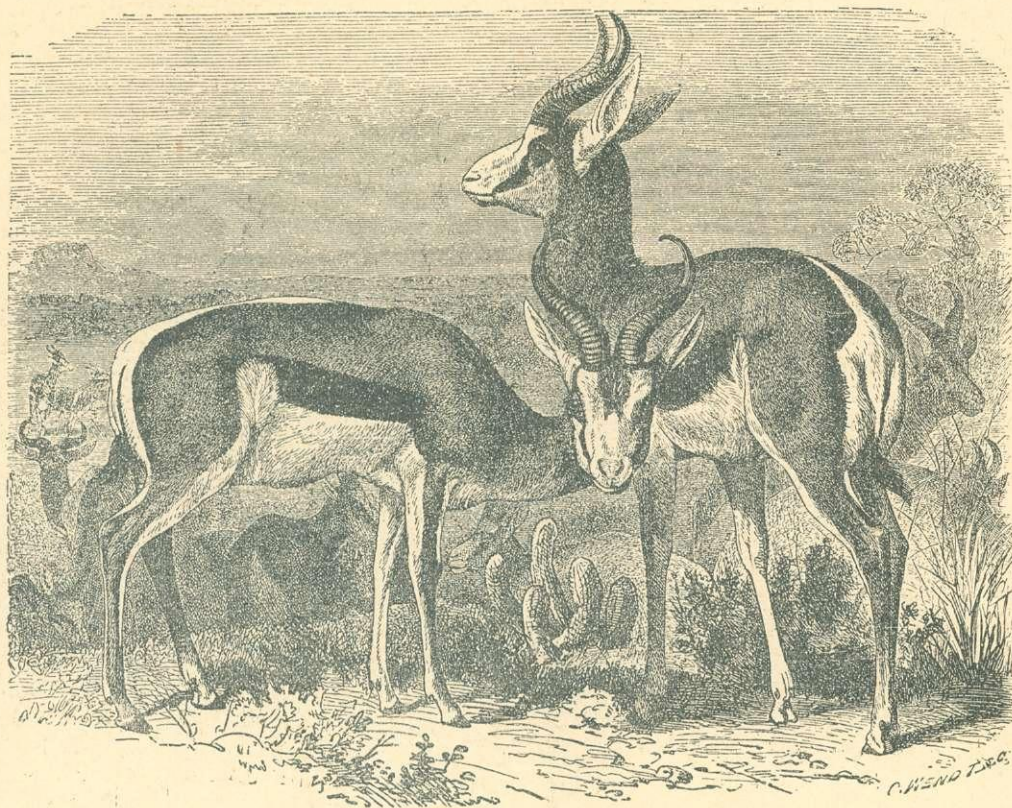
lan medenczét képez és csupán északra, a Ngami-tó sós medenczéi felé lejtősödik.

Kelet felé azonban másképp tárul szemünk elé. A keleti partvidéket meleg, monzum-féle szél szokta látogatni, a mely a szárazföld belsejébe vízpárákat visz magával. Legélénkebben szokott fújni nyáron. Dél-Afrikának keletirészénészere szerint esőzések szoktak lenni, a mely esőzések a felföld belsejébe is eljutnak, egészen a Kalaharisivatag keleti részéig. A Kalaharisivatagnak az a része, a melyet az eső meg szokott öntözni, nem sivatag többé, hanem nagy kiterjedésű, gyönyörű mezőség. A keleti partvidéken a nyár az esős időszak, a nyugati tengerparton pedig a tél az esőzések ideje s mint-hogy a keleti partvidék délről kapja az esőt hozó légáramlatot, tehát azon a helyen, a hol két régió találkozik,

a nyári esőzés végével kezdődik a tél s ilyenformán egész éven át nagymennyiségű csapadék szokott lenni.

E sajátságos klímának okát részben a légnyomás elosztásában kell keresnünk. A szubtropikus zónákhoz

tartozó földrészekben a tengeren van a légnyomás maximuma, a mely a nap állása szerint majd az egyenlítő felé, majd a pólusok felé vándorol. Dél-Afrikának klímájára két ilyen barométer-maximum van befolyással, az Atlanti oceán és a Csendes oceán barométer-maximuma. A legnagyobb légnyomás pontja nyáron mindig dél felé vonul s ilyenkor Dél-Afrikában a passzát szelek uralkodnak. Télen a légnyomás maximuma

Gazella euchores.

az egyenlítőhöz közeledik s Dél-Afrikát ilyenkor északi szelek látogatják. Az északi szelek a nyugati partvidékre esőfellegeteket hoznak, ezzel egyidejűleg a légnyomás

áll. Nem azért nem eszik az az állat, mert szomorú, hanem mert nincs olyan körülmények között, melyekben megélhet. Egy szivarládikában nem tarthatunk el viperát, hiába adunk neki válogatott cscmegéket. míg ha kissé megfelelőbb helyen, mondjuk egy jól csinált terráriumban helyezük el, könnyen és jól megél.

Az öngyilkosság egy másik érdekes esete az, mikor egyes állatok, mondjuk lemmingek, millió számban mintegy úzve, hajtva, vándorolni mennek s akkor nincs akadály; se tűz, se víz meg nem állítja őket. A vizet különben kerülő állatok a legtombolóbb árba beugrálnak s ezenként pusztulnak el. De szoros értelemben vett öngyilkosság-e ez? Nézetem szerint nem. Az állatokat az élelmiszer hiánya kényszeríti a nekik szokatlan vándorútra s csak egy cél van előttük: olyan helyre jutni, hol van mit enni; de tekintve horrendum számukat, nehezen találhatnak ilyet.

Ha folyóhoz érnek, megállni, visszafordulni nem lehet; a beláthatatlan tömeg belökdösi az élen állókat a vízbe s az éhségtől úzve úgylis szembenéznek minden veszélylyel. A vízbe-fútt állatok halála nem öngyilkosság, hisz itt az önfentartás ösztöne hajtotta őket ebbe a veszedelembe, nem pedig az akarat győzte le az önfentartási ösztönt.

Még egy érdekes esetével kell foglalkoznunk az öngyilkosságnak; ez az az ismeretes jelenség, hogy az éjjeli lepkék,

rovarok, szúnyogok tömegesen ölik magukat a gyertya, vagy lámpa lángjába. Fel is használjuk a szegényeknek ezen szokását a bogárgyűjtésnél.

Ennek a jelenségnek a magyarázatával is sokat foglalkoztak már. Hogy itt igazi öngyilkosságról legyen szó, az ki van zárva, hisz csak nem tehető fel arról a kis molyról, hogy »életúnt« legyen s hogy azon célból jönné a tűzhöz, hogy elpusztítsa magát. Vagy ha tényleg ez utóbbi volna az igaz, akkor miért nem jönnek a házilegyek, azok között is lehetnének »életúntak«, pedig sohasem láttam házilegyet röpülni a lángba.

A házilegy már megszokta az esti világítást. Századokon át lakótársa az embernek, ismeri a veszélyt, mely ott érheti. A szegény szenderek pedig, amint virágról-virágra szállnak s nektárt szíva élvezik az életet, hirtelen megpillantják a szokatlan fényt s ekkor vége mindennek, amint Preyer mondja: elvakulva, mintegy hipnotizálva rohannak a biztos halálba. Olyanforma lehet ez, mint mikor a szédülős ember a sziklafal ormán állva letekint s minden akaraterejét össze kell szednie, hogy a csábításnak, mely őt leugrásra szólítja, ellen tudjon állni.

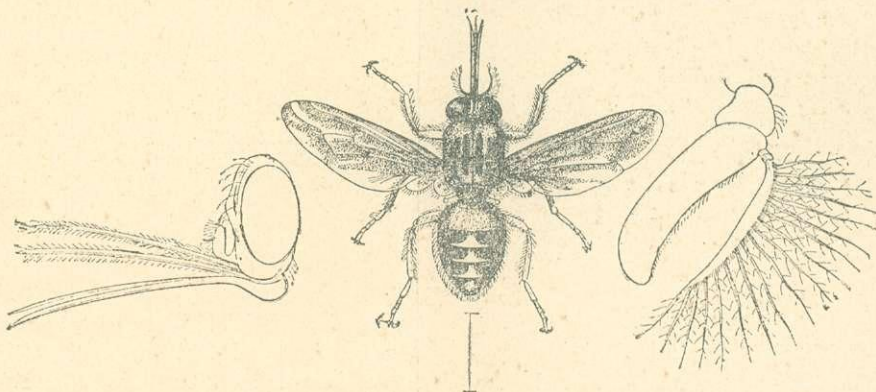
Csak azon állatok jönnek így neki a lángnak, melyek még nincsenek tökéletesen az éjjeli élethez hozzászokva; a poloska, svábbogár rémülten menekül, ha fényt pillant meg; a bagoly, denevér kerül, vagy nem veszi figyelembe, míg az esti

nagyobb lesz a felföld belsejében s ennek következtében a keleti partvidéken ilyenkor száraz, tiszta szél fúj.

A légnyomás eloszlása szelek útján némileg a temperatura változása is lehet. A keleti partokon a keleti és északkeleti szél melegebb temperaturát idéz elő, a nyugoti partokon pedig hőcsökkenést hoz létre. Az évi középhőmérsék csupán Dél-Afrika északkeleti részén mutat észrevehető ingadozást, másutt a nyári és téli középhőmérséklet egyik évről a másikra nagyon kevésbé változik s jórészt az illető hely tengerfeletti magasságától függ.

A szárazföld belsejében körülbelül 1000—1200 méter magasságban a tenger színe felett a középhőmérséklet 20° — 24° , télen pedig 6° — 10° . A nyári és téli középhőmérséklet között tehát 12° — 16° különbség van. A partok felé a különbség mindig csekélyebb és csekélyebb lesz, úgy hogy már a nyári és téli középhőmérséklet csak 7° — 8° különbséget mutat. A déli partokon a temperatura ritkán süllyed 0° alá, a felföld belső részén azonban a nagyobb hidegek se ritkák. A hőmérséklet napi ingadozása a partokon jóval nagyobb, mint a szárazföld belsejében, annyira, hogy a partokon téli időben a déli és naplemente után való temperatura közt a különbség olykor 10° — 12° .

Dél-Afrikának e változatos klimájához hasonló a növény- és állatvilága is. A keleti partvidéken, a hol nyári esőzések öntözik a földet, hatalmas erdőségek terülnek el. Az erdők azonban korántsem olyan áthatolhatlan sűrűségű tropikus őserdők, mint a milyenek a Limpopo folyó völgyétől

Tse-tse-légy, feje és csápjá külön. (*Glossina morsitans*).

lepkék, szenderek, vagy a költöző madarak éjjeli útjukban ezrével mennek a lángban, illetőleg a világító tornyokon, hajó-reflektorokon tönkre.

Az öngyilkosság más eseteinél vagy rossz megfigyelés, vagy hibás okoskodás forog fenn. A lószórtól megfulladt veréb-ről bajos elhinni, hogy szántsándékkal vett volna búcsút ezen árnyékvilágtól.

Összefoglalva szavaimat: nem hiszem, hogy az állatvilágban olyan értelemben vett öngyilkosság, mint aminőre, ember-ről lévén szó, gondolunk, előtordulna. Az állatok nem tesznek az önfentartás ösztöne ellen, még a legnehezebb helyzetekben sem.

Dalmady Zoltán.

északra vannak, hanem gyakran meg vannak szakítva tisztásokkal, az erdőségeket messze nyúló pázsitos lapály veszi körül. A háború színtere azonban katonai szempontból épen nem alkalmas a komplikáltabb hadműveletek végzésére, mert majdnem az egész búr köztársaság területe sík, csak elszórva látunk magányos fákat, vagy kisebb ligeteket.

A déli partok felé az erdőség mindig kevesebb lesz s lassankint bozótos térségekké változik át. Fát csak itt-ott találunk, többnyire egyenkint, vagy kisebb csoportokban lépnek fel. Dél-Afrikának több része terjedelmes mezőség, mely a Kalahari területein csaknem sivatag-jelleget ölt. De még itt sem hiányzik teljesen a növényzet. A homokos talaj mélyében mindig van némi nedvesség, a mi éppen elég arra, hogy a pusztai élethez szokott fákat életben tartsa.

Dél-Afrika növényvilága a sajátosságát bélyegét hordja magán. Nem a növények alakja az, a mi sajátossá teszi a növényeket, hanem a nemek és a fajok rendkívüli változatossága. Különösen a Fokföldön rendkívül sok faj található. Míg nálunk 2000—3000-re tehető a phanerogam növények száma, addig a Fokföldön körülbelül 8000 faj észlelhető. Ebből sokan azt következtetik, hogy a mai Dél-Afrika a palaeontológiai időkben nagy

kiterjedésű földség lehetett, amely lassankint a tengerbe merült s a növényzet aránylag a kis Dél-Afrikán szorult össze. Nem mulaszt-hatjuk el, hogy egyes példákat ne említsünk. Az Erica-nem egymaga mintegy 300 fajban található. Az összetett virágzatúak közül legelterjedtebb a Helichrysum (Imortelle)

faj. Keleten a flóra lassankint megváltozik s lassú átmenetben Közép-Afrika tropikus növényzetét látjuk szemeink előtt elterülni. A keleti partokon egészen Alogabaiig mindenütt egy pálmafa, a Phoenix reclinata, köti le figyelmünket. Megtaláljuk itt a ritka Cicadeákat, melyeknek leveleit, mint pálmaágakat, sírok díszítésére szokták használni. A Kalahari sivatag mezőségein mindenféle tüskés bokrokat találunk, melyek az Acacia nemhez tartoznak. Ugyancsak a Kalahari sivatagon él a ritka Wellitschia mirabilis; e növény második nevét, a mirabilist, azért kapta, mert szára alacsony, fás, 3—4 méter átmérőjű hengert képez, e henger kérgéből három méter hosszú, szalagalakú levelek csüngenek le. Az Acacia bokron és a sok mindenféle fűvön kívül Aloë és megvastagodott szárú, kaktuszhoz hasonló Euphorbiaceák is tenyésznek.

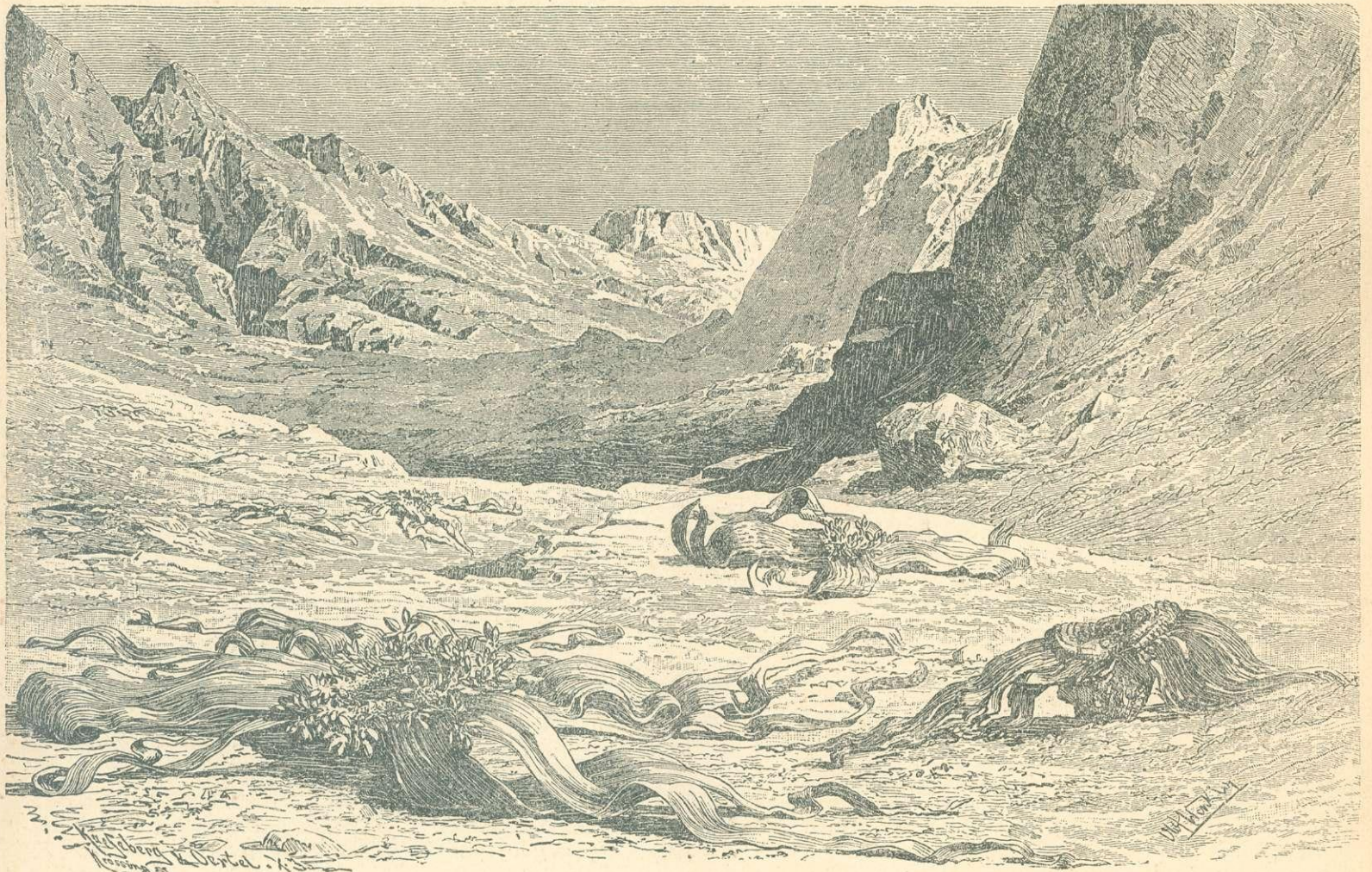
A búr köztársaság területén az erdőket többnyire Acaciák alkotják. A messze nyúló síkságokon a magasra növő fű és az elszórtan, kisebb nagyobb csoportokban élő fák élénken emlékeztetnek Közép-Afrika szavannáira.

Dél-Afrika állatvilágában is megtaláljuk a rá nézve jellemzőt. A fauna eloszlása még sem oly jellemző, mint a növényvilágé, mert az állat könnyebben győzedelmeskedik a természet alkotta akadályokon, egyik vidékről a másikra vonulnak s jórészt e vándorlás oka annak, hogy mindenütt körülbelül egyforma számban vannak

jelen. Mindazonáltal a fauna eloszlása is arra enged következtetni, a mit már a flóra eloszlásánál is említettünk, hogy t. i. Dél-Afrika hajdan nagy kiterjedésű föld-ség volt.

Dél-Afrika faunája nagyon különbözik Közép-Afrika faunájától. Jellemző állatai egy egész sereg apró fajta majom, (a nagyobb emberszabásúak egészen hiányzanak), a földi farkas (*Proteles*), a hiéna kutya (*Canis Lycaon*) és az ugró egerek családjából a kis *Chrysoloris* és a *Pedetes caffer*. A *Chrysoloris* apró kis állat, se szeme, se füle nincs, szőre szép fémfényű; némileg hasonlít a mi vakegerünkhöz, a *Spalax typhlus*-hoz. A *Pedetes caffer* körülbelül kutyanyagyságú, kenguruhoz hasonló állat.

A Limpopo csendes folyású helyein krokodilok tanyáznak, de ritkán okoznak észrevehető károkat. A strucz, Afrika e jellemző madara, egészen hiányzik. Nagyobb madár különben is kevés van; a kígyász sas (*Serpentarius secretarius*) előfordul mindenfelé s a kígyók pusztításával nagy hasznot hajt. Apróbb madarait a gyönyörű színek jellemzik. Itt van hazája a *Pyromela Orix*-nek és a *Vidua regiá*-nak, melyeket nálunk mint díszmadarakat szoktak tartogatni. A keleti partvidék erdősegeit a vadgalambok különböző fajainak egész serege népesíti be, a homokos pusztákon a homoki tyúk, a *Pterocles variegatus* tanyázik, a nedvesebb helyeken szalonkák s más vízimadarak fészkelnek. Meglehetősen gyakran előfordul a

Welwitschia mirabilis-törzsek a Kalahari-sivatagban.

Oroszlán csak elvétve fordul elő, jobbára az északi részekben, leopárd ellenben mindenütt található, különösen a nagyobb juhnyájak közelében, úgy mint a Sárkány hegység tövében és Tugela északi részén. A ragadozók közül találunk még hiénát, sakált és a már említett földi farkast. Elefánt kevés van, többnyire csak a Limpopo völgyében fordul elő. Dél felé a Kalahari sivatag mezőségein, erdősegekben apró antilopák tanyáznak. A szép karcú Gazella euchore nagyobb csoportokban szokott élni. A legnagyobb antilopák sem hiányzanak teljesen, a hatalmas spirális szarvú *Strepsiceros capensis* meglehetősen gyakori.

vizek mellékén a tarajos gyurgyalag, a *Tschitvea christata*, melynek gyönyörű tollazata méltán bámulatba ejti az oda kerülő európaiakat.

A természetek 2—3 láb magas agyagépítményeit mindenütt lehet látni, bemerészkednek az emberi lakásokba, össze-vissza rágják a fabútorokat, sőt még a gerendákat is, úgy, hogy nem egy ház ment már tönkre a természetek miatt. A tse-tse-légy (*Glossina morsitans*), gyakran megtizedeli a nyájakat, sőt az embert is megtámadja.

Mielőtt európaiak jöttek e vidékre, az itteni lakosok a kultúra igen alacsony fokán állottak. Dél-Afrika legrégebb lakosai valószínűleg a buschmannok, a kik ma

már jórészt a Kalahari sivatagra szorultak vissza. A buschmannok gyenge testalkatú, barnabőrű, rendkívül mozgékony kis emberkéek, arcuk széles, hajuk csomókban nő. Ruházatuk úgyszólván semmi. Kunyhókat nem építenek, sziklabarlangokban, vagy bokrok alatt ütök fel tanyájukat. Szellemi képességeik csekélyek. Ma is mint régen, jobbára vadászból élnek s az évszázados gyakorlat ebben renkívül ügyessé tette őket. Mesterileg tudják beolpni az óvatos gazellát s emellett kitűnő lövők.

A buschmannokon kívül ősrégi lakosai e földnek a hottentották, vagy koi-koi-ok. Erősebb testalkotásúak és nagyobbak, mint a buschmannok, bőruk világosabb, majdnem sárga és hatalmas ráncokban fittyeg le testükről; itt-ott pamacszerű szőrözlet fedi testüket. Ellentétben a buschmannokkal nem vadászból, hanem állattenyésztésből élnek s elég csinos kunyhókat építenek. A legnagyobb valószínűség szerint a buschmannok az ősbib lakosok s a hottentották később bevándorolva, őket a terület egy részéről kiszorították. Már 1500-ban a keleti partvidékekre és a mai Fokföld területére kellett szorítkoznok.

A 17-ik században a hottentottáknak a keleti partvidéket is el kellett hagyniok. A 17-ik században ugyanis néhány valódi négertörzs, a kafferek, vonultak északkeletről Dél-Afrikába s kiűzték a keleti partvidékről a hottentottákat. A nyugoti partvidékre pedig nem sokkal később bantú négerek vonultak be. A bantú négerek, vagy másképp kereros, mostanság különösen a német gyarmatokat népesítik be.

A kafferek valódi négertörzs. Hajuk gyapjas, bőruk majdnem fekete. A kafferek nyelve praefix, a hottentottáké pedig suffix*). A buschmannok nyelve gazdag, sajátos, az európaiótól nem utánozható csettenő ajakhangokban.

A kafferek kétségkívül a kultura meglehetősen előrehaladott fokán állanak. Az állattenyésztés mellett még földműveléssel is foglalkoznak. Rendezett államokban élnek, a mely államok nem valami hosszú életűek, de azért gyakran nagy területre kiterjed az illető államfő fennhatósága. A kaffer nép bátor, tetterős, szabadságszerető. Egyik államuk, Amazula, sokáig sikeresen harczolt az angol invázió ellen.

Az európaiaknak Dél-Afrika a felfedezés idejében vajmi kevés hasznot hajtott. Felfedezői, Diaz Bertalan és Vasco de Gama, nem is igen kutatták át. Először a 17-ik században kezdődött a betelepülés. Az első telepítvényesek hollandusok voltak, a kik nagyon megkedvelték e vidéket, a klima egészséges volt s gyarmatuk csakhamar virágzásnak indult. A hollandi telepítvényeseket nem sokára követték a francziák, németek s gyorsan megalakult a búr nép, mely magát afrikander-nek nevezi. A búrok már eleinte is, úgy mint most, kiváltképen baromtenyésztéssel foglalkoztak. A baromtenyésztésre tényleg sokkal alkalmasabb Dél-Afrika, mint a földművelésre. Mert a messze terjedő mezőség marhának, juhoknak igen jó táplálékot nyújt, míg ellenben művelni nem lehet túlságos nedvessége miatt. A földművelést csupán helylyel-közzel üzik, jobbára a keleti és déli partvidéken.

Dél-Afrika hosszú ideig kizárólag marhatenyésztő és részben földművelő volt s kivitele is erre szorítkozott. Ma már a juhtenyésztés virágzó állapotban van, sőt

*) *Praefix* nyelv olyan, a melyik praepositiókat használ, mint pl. a latin s általában az indogermán nyelvek; *suffix* nyelv soha sem használ praepositiót, mint pl. a magyar, finn s általában az uralaltáji nyelvek.

strucztenyésztéssel is foglalkoznak egyes majorságokban. Mivel Dél-Afrikában strucz nincs, a tenyésztésre szükséges mennyiséget Közép- és Észak-Afrikából hozatják. A Fokföldön nem régen kezdték a földet búzával bevetni s egyes helyeken szőlőültetvényeket is létesítettek.

Mióta a dél-afrikai arany- és gyémántbányákat felfedezték, ismét megindult a bevándorlás s ezáltal az ottani lakosok némi keresetforrásra tettek szert.

Dél-Afrika földje bár minden módon elősegíti a megélhetést, nem valami sűrűn lakott. A legsűrűbben lakott vidéken is csak 3—5 ember jut egy négyzet kilométerre. (Nálunk egy négyzet kilométerre 56 lakos, Németországban 96 lakos, Európa legsűrűbben lakott államában pedig, Belgiumban, 215 lakos esik). A népesség legnagyobb részét még ma is a bennszülött kafferek képezik, utánuk legtöbb a bevándorlott holland, ma már búr.

Dél-Afrika még ma is gyorsan fejlődik, szerencsére egészséges irányban. Élénk kereskedelmi összeköttetésben áll Európa legtöbb államával. Legjelentékenyebb városai a tengerpartokon fekszenek. Az ottani városok élén áll a Fokváros, mely jelenleg angol gyarmatot képez. Lakossága körülbelül 50,000-re tehető. A felföld belsejében a városok jóval kisebbek, magában Kimberley-ben is csak 30,000 lakos van.

Hogy a felföld belsejében kevés város van s azok is jobbára kicsinyek, az okozza, hogy nagyon nehéz a közlekedés. Igaz, az utóbbi időkben kezdenek vasutakat építeni, de azért a manapság létező vasúti vonalak jó része a partmenti városokat köti össze; a felföld belsejében tizenkét ökrösszekéren lehet csak utazni, egyik városból a másikba s mégis lépten-nyomon attól kell tartani, hogy elakad a kocsi.

Dél-Afrika haladásának nagyon útjában állnak a politikai viszonyok. Alig van része, melyet vér nem öntözött volna. Minduntalan összekocczannak a bennszülöttek a telepésekkel s gyakran véres csatákat vívnak, úgyszólván semmiért. Politikai felosztása még korántsem befejezett, sőt napról-napra változik. Most is harczol a föld birtokáért a két telepítő, a búr és az angol.

Dél-Afrika eredetileg tisztán holland birtok volt. 1795-ben vetették az angolok szemüket a Fokföldre, mely rájuk nézve India bírása érdekében nagyon fontos. A fokföldi hollandok az angol invázió hatása alatt lassankint északra kezdtek vonulni, a felföld belsejébe s ott megalapították az Oranja szabad államot az Oranje és Vaal folyók között s Transvaal köztársaságot a Vaal balpartján. Az angolok is lépésről-lépésre haladtak a partmentén, kezükbe kerítették a keleti partvidéket egészen Lanberi-ig. 1842-ben elfoglalták Hatált, mely eredetileg a búrok tulajdonát képezte. A nyugati partvidék egészen Kunene-ig német kézen van, de az anyaország e gyarmatnak nem sok hasznát látja.

Körülbelül ilyen ma Dél-Afrika politikai beosztása. Így marad-e? — Nem tudjuk. A búr bátor, erős, szabadságszerető nép, nem egykönnyen engedi át birtokát az angolnak s még véres harczok árán is megőrzi függetlenségét, mint azt a legutóbbi napok eseményei megmutatták.

T.

Szárnyas zsványok.

(Folytatás lapunk IX. számából.)

A korán, vígan díszlő fűz, a vízi-vadász kedvenc fája, se ébredt fel még a pihenés szenderéből. A rügyfakadás napja ennél is még a távolabbi, színpompásabb jövő kedvességeihez tartozott szintén. Még a füvecské se dugta ki hegyes lándzsáját; hanem azért az ékes kis *fehér billegény* már ott sétált, szökdecselt a zombékoson, sőt sárszalonka is lappangott már a nádtorzok tarlajában, meg a zombékok zezzugai között. Egyébként pedig a széleken alig mutatkozott más valami madárfél. Bent a vizek rónáin azonban trifkolt, csukolt a sok apró faj kacsa, még téli idegen vendégeink; — ezek mellett azonban alig némi csekély számú igazi hazás faj, hanem annál több jegesrucza, melyek csak úgy csillogtak a nap biborában, amint verdeső szárnyaikkal vízgyöngy-záport támasztva, az ködszerű aranyharmatárként hullott vissza reájok. Fehér-fekete tollazatukat egészen tisztán kivehetém távcsövem segélyével. — Nagyon bent, a rét közepe táján, roppant mennyiségű vadlúd darvadozott, gágogott torkaszakadtából és szünetnélküli folytonossággal. Hanem olyan idegenszerű volt most ez a különben megszokott gyülekezésük, viselkedésük. Mintha valami fenyegető veszély riasztotta volna a hangos torkú népet. Persze, a nagy távolság miatt erre vonatkozólag valami bizonyosat megállapítani nem igen lehetett. Csak azt láttam, hogy van ott roppant mennyiségű vadlúd, melyek minden rendszernélküli össze-visszasággal idegesen kavarognak az avas nád felett; hanem például sást, vagy más orvadarat, mely támadta volna őket, sehol a láthatáron felfedezni nem tudtam. Szóval a rejtélyes lúdlázongás okával sehogysem sikerült tisztába jönnöm. Hosszabb idővartatra azonban egyszerre csak elnémult a hangos madártömeg zajongása, mintha ketté vágták volna; ugyanekkor feltűnt nekem egy, az avas nádak felett a gyűlésező lúdsokadalom irányából kifelé *siető* magános vadlúd, feltűnt pedig azon oknál fogva, amennyiben a szokott vadlúdrepléstől eltérően s egészen szokatlanul, roppant sebességgel, mondhatnám nyilgyorsan hasította a levegőt! — El nem tudtam képzelni, mi történhetett ezzel az állattal, hogy ily, vadlúdnál sohasem tapasztalt légi száguldást visz véghez, ami már csak azért is felette különösnek és megmagyarázhatatlannak tűnt föl előttem, mivel közelében semmiféle szárnyas ragadozót nem láttam s a távolban

sem mutatkozott ilyen, legkevésbé pedig a ludak félt ellene: a *szirti és réti-sas*, melyek szoktak olykor egy kis vadlúdhajszát rögtönözni. A láthatólag nagyon megriadt jószág azonban folyton az említett gyors tempóban hasította a levegőt a fölvett zsinóregyenes irányban. Már alig néhány száz lépésnyire lehetett tőlem, midőn hirtelen valami sajátságos, vadlúdtól még eddig nem hallott idegenszerű kiáltásokat, melyek a panaszos madársírás és a kétségbeesett sikoltás hangjait egyesíték magukban, kezdett hallatni s eközben irányt változtatva, magasan felcsapott, majd ismét gyorsan lefelé suhant, jobbra, majd balra szökelt, lebegett, körbe forgott, szárnyait sajátságosan a testéhez csapdosta, — szóval csodálatos dolgokat művelt a levegőben. Majd hirtelen ismét nekiiramodott s az előbbi rendkívüli gyorsasággal repülni, száguldani kezdett egyenes irányban s ily tempóban elhaladt pár száz lépésnyire; ekkor szárnyait mereven kifizítve, roppant ívben hanyatlani kezdett mind alább és alább, míg végre földet ért s meredt szárnyakkal fekvé maradt. A távcsövet le nem véve szememről, fölcsigázott érdeklődéssel lestem a további fejleményt. — A lúd földreérte után kis vártatra, látszólag mintegy végerőfeszítéssel, erősen csapdosni kezdte a földet nagy szárnyaival, aztán egy hirtelen mozdulattal hátára, majd ismét hasra fordult, testén keresztül gurult, hempergett, szóval akként vergődött a földön, mint ezt roppant testi kínok által gyötört állatnál tapasztalni. Végre az erőltetett vergődés megszűnt, a szárnyak mozdulatlan, de kifizített merev tartásban maradtak, szóval a madár nem adott többé semmi életjelt magáról és teljesen holtnak látszott. Izgatottan kaptam fel fegyveremet s az avaron keresztül törtetve, egyenesen a madár felé siettem. Közelébe érve, vizslám húzni, majd állni kezdett. Nevettem és lehívni igyekeztem a kis dögöt, — de az csak állt szigorú figyelemmel s hallani sem látszott a különben mindig nagyon respektált vezényszót. Kissé csodálkoztam ugyan; ez egyszer azonban tovább nem foglalkoztam vele, gondoltam: teljék kedve. — Ott feküdt a lúd lábaimnál a már leírt helyzetben. Gyönyörűen kifejlődött óriási gúnár volt. Érdeklődve nyúltam utána s egyik szárnyánál fogva felemeltem a földről. Hanem ebben a pillanatban nagyot bámultam: a lúd egész alrészese csurom vér volt! Bal szárnya alatt egy majdnem másfél tenyérnyi terjedelmű, óriási, roppant seb, vastagon aludt vér és zilált tollhalmazzal fedve, — nekem legalább egy futólagos tekintetre úgy tetszett. — Kimondhatatlan sajnálat érzete fogott

el a szegény állat iránt, de egyszersmind elirtóztam az érthetetlen, megmagyarázhatlan seb láttára! Fegyverem vállra vetve s a holt állatot két kézbe fogva, közelebbi megtekintéséhez készültem. Ekkor mintha csak vaktöltény robbant volna föl a kezemben tartott állatban, hirtelen egy vergődésszerű, pillanatnyi tompa robaj hallatszott s abban a momentumban a zilált toll, illetve a sebet roppant vastagon környező aludtvérrétegből aczélrugóként kipattanó alak ötlött elő, mely villámgyors suhítása közben szinte arcomat érinté. — Persze roppant meglepetésemben első dolgom volt a ludat földhöz teremteni, — de a másik pillanatban már tisztában lévén a helyzettel, a fegyvert arcomhoz kaptam. A lövés eldőrdült s még a füstöt el se kapta előlem a szellő, kis vizslám már a lábaimnál ült, szájában a hevenyében lekapott csodálatos valamivel, melynek jelenlétéről előbújása pillanatáig nekem még csak homályos sejtésem se volt, minthogy egy röpké pillantásra meg se láthattam, annyira belemarta volt magát az állat testébe a vastag aludtvérréteg s felkúszált tollak közt. Közelebbi megismerés után kintúnt, hogy a manószzerű tünemény tulajdonképen nem egyéb annál a roppant merész és vérszomjas, ökölnyi kis északi sólyomfajnál, mely nálunk csak téli vendég s a melyet — amint már említém — a nép szája öldöklő természete miatt: *ölu*-nek nevez. Én ezt a kis ragadozó madarat felette vérengző, roppant merész — helyesebben vakmerő — állatnak tartottam ugyan, de mégis, hogy oly nagy állatot, mint a vadlúd, megtámadni merjen s azt képes legyen meg is ölni — még pedig oly gyalázatos, egy vérszopó furia kegyetlenségével végrehajtott módon, — az képzeletemet túlhaladta! Visszaemlékeztem ugyan, hogy nem egyszer láttam sűrke varjúval, sőt ölyvvel és bagolyhéjával is viaskodni, kergetőzni; ámde én az efféle stiklijeit csak játszi kedvcsapongásnak vettem s eszem ágában sem volt azoknak valami komolyabb jelleget tulajdonítani, noha némelykor úgy tetszett nekem, mintha a tréfálkozása (?) tárgyát képező tollas föl-fölhangzó sajátosságos szava nem is annyira a jókedv szülte pajzán riadalom, mint inkább a legnagyobb ijedséget és félelmet visszatükröző kétségbeesett madársírás hangjához hasonlítana. És ime, itt van ni, mennyire igazolta ez magát!

Lakatos Károly.

(Folytatása következik.)

Végső szavam a Remiza és Aegithalus ügyben.

Dr. Madarász végső megjegyzéseire jogom van nekem is az utolsó szóra; ez mindössze ennyi:

1. A prioritás számítására igen is van megállapodás, mert a Budapesten kiadéző második nemzetközi ornith. kongresszus Linné X-ik kiadását fogadta el kiindulásul. Hogy csupán az angolok tesznek kivételt, az már csak olyan »külön járás« minő a mértékegységgel szemben is elfoglalt makacskodásuk.

2. *Espiza*-t helyesen tartja Dr. Madarász sajtóhibának, mert tényleg az. A czáfolat azonban nem megokolt, mert *Garzetta* stb. barbarizmusok elfogadottak.

3. Ha *forficatus* = ollószzerű, akkor a villásfarkú madarakra helytelenül használják. Ilyen helytelenségek a nomenklaturában egyébként elég gyakoriak, pl. *Ficedula rufa* stb. Tényleg az őzlapó farka inkább ollószzerű, mint villás!) s nagyon különbözik pl. a füstű fecske farkától.

¹⁾ A „forficatus = ollós v. ollószzerű“ nem villást, de szétnyitott ollóhoz hasonló *kimetszést* jelent; — mindamellett néha a nép is használja — és a tudományban is használatos itt-ott a tulajdonképeni villásfarkú madarak megjelölésére is, péld. a *Milvus regalis*-nál stb. Mindenesetre a „villás“ a kimetszésnek (helyesebben a fark kétágúságának) egy nagyobb fokát jelenti. De legyen bár a „forficatus“ villás vagy ollós — a mi egyébiránt egymástól nem igen távol álló fogalom, — tény azonban az, hogy a *hosszúfarkú czinke* farka a csücsben kétágú.

Lakatos K.

4. Nem azt mondtam, hogy Stejneger származtatja a *Remiza*-t a francia *remise*-ből, hanem azt, hogy Dr. Madarász nem helyes nyomon jár, mikor ő maga véli a francia eredetet.

Kőszeg, 1900. január 16-án.

Chernel István.

Feleletek szerkesztőségünkhez intézett szakkérdésekre.

A rókamérgezésről. (Sz. S. úrnak, *Losonc*-cz). A rókamérgezésnek sokféle módja van, — a sok közül azonban egyike a legjobbaknak a következő: Ismeretes a rókának az a szokása, hogy telente a dőghullát messze távolból is felkeresi s napról napra lakmározik belőle. Ez a körülmény képezi tehát a méreggel való írtás legbiztosabb alapját. Ugyanis a vadászterületen ki kell kutatni azokat a helyeket, a hol a rókák átváltani szeretnek, péld. erdei tisztásokat stb. s ezekre a helyekre aztán dőglött kutyát, juhót vagy nyulat helyezünk ki, de *nem* mérgezzük meg azokat, hanem e czélra apró madarakat, verebet, sármányt, pipiskét használunk, — de eleinte ezeket se mérgezzük meg, csak csali éteknek használjuk egy-két éjszaka évadján át, fölraggatva azokat a dög közvetlen közelében levő bokrokra és a dőghöz egészen közel a hóba leszúrt ágacskákba becsípve — oly magasságban, hogy a rókák elérhessék. Ha aztán észrevesszük, hogy a csalikat elfogadta a vad, hozzáfogunk a komolyabb végéhez a dolognak, azaz, a madarakat *megmérgezve* rakjuk ki, a melyek preparálását a következő módon hajtuk végre: Felhasítjuk a mellett a mellcsonton át és a támadt hasítékot még kézzel is kitágítva, abba egy tolkés-hegynyi strichnint teszünk, jól ügyelve, hogy a méregből a madár külső részeire *semmi se tapadjon* s ekkor a nyilást összeszorítjuk, hogy a madárnak újból meg legyen a természetes formája. Hogy pedig a rókák könnyebben ráakadjanak a kitett dőgre, távolabb eső helyekről spárgára kötött nyúlbelet kell jól meghurczolni a dőghelyekig, vagy pedig megpörkölt és kihasított belü macskát. A leírt módon ügyesen előkészítve a dolgot, az eredmény sohasem marad el. Csak sok mérgét *nem szabad* alkalmazni, mert akkor a róka kihányja a csalfalatot a méreggel együtt s bőrét menti. Mivel pedig a strichnin roppant keserű, kiváltképen arra is kell ügyelni, nehogy egy makulányi is kerüljön belőle a megmérgezett madár tollára, mert akkor nyomban kiköpi a vörös kabátos ravaszdi a falatot s máskor óvakodik hozzányulni. — A mérgezett falatokat természetesen erősen számon kell tartani (legjobb a pontosabb nyilvántartás szempontjából jegyzéket vezetni róluk), különben nagy szerencsétlenségek történhetnek, azért azokat csak az emberek lakásától és a járt utaktól távol eső helyekre szabad lerakni. Ha valamelyik eltűnik, elmulasztatlan kötelesség annak okát behatóan kilütkészni. Ha pedig a hó elolvad, a dőghelyek körületét nem felesleges utólag is jól átnézni, mert esetleges gondatlanságunknak könnyen vadászcsapaink adhatják meg az árát. Ugyanis akárhogy kilugozza is az eső és hó a strichnint, mégis még hónapok múltán se veszi el élő hatását.

A tetves ebek kezeléséről. (M. J. úrnak, *Ráczmecske*). A tetveség és rühesség olyan kalamitás az ebeknél, melyet meggyógyítani nagyon bajos, sok türelmet, fáradságot és mindenekefelett — jó gyomrot igényel, emellett utóbbi baj még veszélyes is, amennyiben igen könnyen az emberre is átragad, kivált a gyermekekre — és aztán nagyon nehéz megszabadulni tőle. Azért a rühes ebbel — ha csak nem valami nagyon értékes, igen kitűnő vadászebről van szó, — legjobb minden kísérletezés nélkül azonnal elbánni; egyébiránt az ily ebek a legjobb ápolás és gyógykezelés mellett is ritkán lábálják ki bajukat; emellett úgy elterjesztik a bajt, hogy minden más kutyára átragad tőlük még a legnagyobb óvatosság mellett is; — azért is kennelben rühes ebet megtűrni kész veszedelem. Még évek múltán is átragad az ebekre ez az utálatos betegség, mely különben az angol vizslák nemzeti tulajdonsága. — Az elitvesedést az ebeknél a *disznók* okozzák. Miért is disznóól közelében kutyavaczkot elhelyezni, óvakodni kell. A tetvek (respektive disznótetvek) kivált a hosszúszerű ebekre veszedelmesek, mert a vastag szőrcsuhából az élősdieket s azok milliónyi petéit tisztára kiirtani hosszú vesződséggel s igen lelkiismeretes

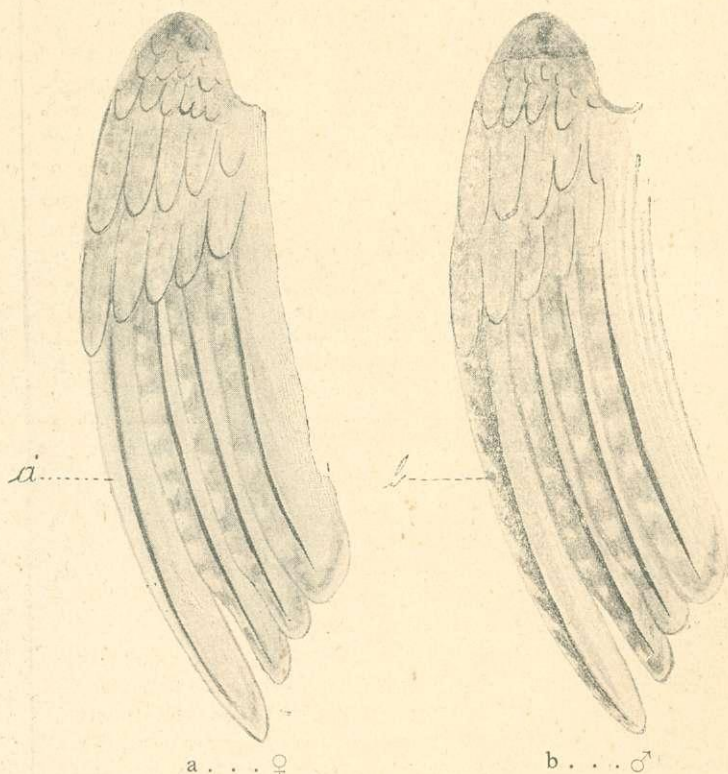

kezelés mellett sikerül csak. Az eljárás a következő: Az ebet vízzel feleresztett *petróleummal* alaposan *megmossuk* s aztán zárt helyen, például kertben vagy udvarban szabadon eresztjük, hogy emberhez ne férközhessenek, mert a szegény állat dörszölődik kinjában (az erős szagtól) mindenhez és futkos eszenélkül, mint egy czirkusz-ló. — A mosdatást harmad-negyednap meg kell ismételni; azután félmeleg gyenge lúgfürdőt adunk az ebnek — egy nagy mosóteknőbe állítva s fürdetés közben alaposan *kifüsztetjük* az állat szőrét a test minden részén (de alaposan ám!) s aztán *tiszta* félmeleg vízzel lemosva az ebet, szárazra töröltetjük és dörszölötjük, végre pedig az ebet nagy száraz pokróczba pólyázva, alaposan megszáritjuk. — Ezt az egész eljárást óvatosságból 8-10 nap múlva újra megismételjük — és ha a petróleumos vízzel való lemosás alapos volt s a kitüszítés is lelkiismeretesen végrehajtatott, — az eb biztosan megszabadul kinzójától. Magától értetődik azonban, hogy a kutya fekvőhelyét *változtatni* kell, nehogy újra felszedje a gyötrő férgeket.

Téli pille. (K. Gy. úrnak, Ó-Verbász). Kérdésére A. Aigner Lajos jeles lepkészünk a következő tudósítást közli: »*Scoliopteryx libatrix*« (téli pille) a neve annak az éjjeli lepkének, melyet »A Természet« szerkesztőségében Kiss Gyula ó-verbászi jegyző úr azzal a megjegyzéssel küldött be, hogy azt 1899. december hó 11-én 3° hidegben találta. Az állatka, bár semmi-féle eledelt nem kapott, még ma is (december hó 27-én) életben van. Egyáltalában igen szívós életű állat, mely azt a 3° hideget bizonyára fel sem vette. Kibír az sokkal nagyobb fokú hideget is. Így p. o. megfigyelték Erdélyben, hogy ily lepke kitelelés céljából oly pinczébe menekült, melynek levegője igen nyirkos volt. A hidegtől a vizgöz megsűrűsödött s az állatot vékony harmatréteggel borította el, a mely mindinkább megvastagodott, elannyira, hogy végül a lepke körvonalait is már alig lehetett észrevenni. A következő év április havában azonban, miután jégsírja felengedett volt, a lepke hosszú téli álmából felébredt és vígan kezdett röpködni. A *Sc. libatrix* tehát baj nélkül állotta ki a nagy hideget. Számos más lepkefajnak, kivált hernyó és bálalakjában, egyenesen szüksége van arra, hogy nagyobb fokú hidegen menjen keresztül, mert különben ki sem fejlődik szabályosan.

As erdei szalonka ivarjai közti különbségről. (H. F. pagony-erdész). Az erdei szalonka hím és nőstény példányainak egymástól való megkülönböztetése tekintetében semmi biztos megállapodásra nem juthatni — és csupán a külsőt véve tekintetbe, az még a szakemberre nézve is igen problematikus feladat, mivel külső ismertető jegy erre nézve nem létezik, legalább még eddig nincs megállapítva. Az, hogy az első nagy evező fehérsárga külfoszlánya a nősténynél mindig világosabb fehér és sokkal kiterjedtebb lenne, mint a hímnél (lásd rajzunkat): nem állandó, sőt nagyon is bizonytalan jegy; de még ha mindig bebizonyodnék is ez: magában véve mégis oly jelentéktelen körülménynek tetszik, hogy mint karakter, elfogadhatónak, illetve teljesen megbízhatónak nem tekinthető. Az is, hogy a nőstényeknél az altest sárgásabb lenne s a hullámvonalak vagy csíkok halványabbak, gyakran kettőzöttek, azaz mindegyik csík közepe sokkal világosabb, mint az oldalszélei, — és hogy az uralkodó főszín fölül fényesebb, inkább rozsdaszínű mint rozsdabarna lenne: *bizonytalan* és nem elfogadható bélyeg, mivel tapasztalás szerint mindkét ivarnál, minden átmeneti változatokban előfordul. Az az állítás is, hogy a kisebb test és élénkebb színezet a hímek, ellenben a szembetűnően természetesebb külső és halványabb színezet »mindig« a nőstények tulajdonsága volna: újabban a gyakorlati tapasztalatok — illetve e kérdés kiderítését célzó többoldali bonczvizsgálatok során *valótlannak* bizonyult. A *nagyságra* vonatkozólag azonban igen feltűnő mégis, hogy a *különösen kicsiny* és könnyű szalonkák *mindig hímeknek* bizonyultak. Természetesen, ebből nem vonható föltevés arra nézve, hogy a nagy vagy éppen feltűnő nagy szalonkapéldányok kivétel nélkül mind nőstények volnának — a mit például a többi közt *Nauman* is állít, — mivel a hímek közt is igen gyakran akadhatnak hasonló nagyságú példányokra. Egyébiránt minden figyelmesebb vadász tapasztalhatta, hogy esti húzások a szalonka jöttét jelző »kvárogás« (a *kro-kro*), sokszor feltűnő nagy példánytól ered; már pedig minden szalonkavadász tudja, hogy a *nőstény* hosszúcsőrű vendég nem jelenti magát kvárogással. — De valamint a szín, úgy a *méretek* sem adnak megbízható utbaigazítást a hím és nőstény felismerésére, illetve megkülönböztetésére nézve, mert lényeges és teljes pozitívással megállapítható méreteltérés és különbszet sem a test és csőr hosszában, sem pedig a röpszélesség és lábhosszaság tekintetében nem létezik. De a *lábak színe* se nyújt utbaigazítást a tárgyalt kérdés megoldására,

mert habár elfogadhatónak látszik is ugyan, hogy a lábak *bar-nás* avagy *sárgás* árnyalata a nőstényeknél gyakoribb, mint a hím példányoknál, — mégis magában véve a lábszín, mint különben is *nem állandó* karakter: biztos megkülönböztetési jelt nem képezhet. A lábak színe egyébiránt úgy a hím, mint a nőstény

egyedeknél rendszeren *kékesszürke* és *hússzín* közt többféle árnyalatban váltakozik. Az, hogy a lábakon a *sötét viaszksárga* színezés és eddig kivétel nélkül csakis *nőstényeknél* volt konstans, — semmit sem bizonyít, mert ezen színezés felette *ritka* s ezért nem tekinthető megkülönböztetési jegy- vagy jelnek.

Laboratóriumunkból. Pár hét előtt Bártfáról egy *tiszta fehér* selymes szörműjű *róka* küldetett be intézetünkbe kitérés végett, mely — mondhatni, csodaszép állatritkaságnak híre a napilapok útján az egész országot bejárta s csapatostól jártak a vadászok s állatkedvelők megbámulására intézetünkben. Most ennek az állatritkaságnak került egy nem kevésbé ritka és szép párja is abban a *tiszta fekete rókában*, melyet Cs. M. úr győri földbirtokos lőtt s küldött be laboratóriumunknak kikészítés végett pár nap előtt. Mindkét állatritkaságot ki fogja állítani intézetünk az »*Uránia*« színház bejárójának kirakatában, hogy alkalmat nyújtson a nagy közönségnek is a szép és felette ritka színezetű állatok megismerésére, a mi bizonyára nem mindennapi alkalom.

IRODALOM.

A »**GYAKORLATI MEZŐGAZDA**« című havonként két ízben megjelenő gazdasági szaklap Kovácsy Béla gazdasági tanintézeti igazgató főszerkesztése s Gerlőczy Géza gazdasági tanintézeti tanár felelős szerkesztése alatt január hó elsejével 24-ik évfolyamába lépett. Ajánljuk e lapot a földbirtokosok, bérlők, gazdatisztek, lelkészek s egyéb gazdaságkedvelők figyelmébe mint olyant, mely a növénytermelés, állattenyésztés, kertészet, szőlőszet stb. mezőgazdasági ágazatokra vonatkozó ismereteket tényleg gyakorlati irányban tárgyalja. — A lap előfizetési ára: egész évre 8 korona, félévre 4 korona, negyedévre 2 korona. A szerkesztőség és kiadóhivatal Kassán van.

Szerkesztői üzenetek.

P. Gyöngyös. A choke furatú csövekből közönséges gömbölyű golyót löni nem szabad, de hengerű lövetéket használni is veszedelmes dolog. Hanem van a szűkített csövekhez külön fajta lapos *löveték* (nem szorosan vett golyó alak), melynek a négy sarka ki van fúrva, mely a szűkítésnek enged s gyengéden *összenyomódik* a csőben s abban kárt nem tesz. Az ilyen *lövetékeket* tehát minden aggodalom nélkül használhatni. Kaphatni minden fegyverkereskedésben.

M. B. Debreczen. A közönséges fekete lőporok közt a teljesen gömbölyű szemecskéjük *gyengébbek*, ép úgy a special poroknál is és kevésbé robbanékonyak, miért is az ily lőporokat golyós fegyvereknél szokták használni. Az aprószemű, nem gömbölyű porok hevesebben gyulladnak — s mivel a mértékbe is több megy az ilyenekből: *erősebbek*. Minél nagyobb szemű a lőpor, annál kevésbé hevesen lobban, tehát annál gyengébb hatású. Azért az apró porból valamivel kevesebbet lehet venni, mint a nagyszeműből.

F. N. Pécs. Tudtunkkal a *Fónagy*-féle kennel idegen ebeket nem fogad el idomításra. Egyébiránt tessék egyenesen oda fordulni. Sikertelenség esetében ajánljuk a *Storcz*-féle kennel Gödöllőn, a hol kitűnő kész vizslákat is kaphat, — de kaphat még *Sétaffy Gyula* vadásznál is (Ó-Gyalla, Komárommegye).

Sétaffy egyike a legjelesebb vizsla-dresszöröknek, a kinek e téren nagy a renomméja külföldön is.

K. N. Vésztő. Fegyverek beszerzésénél mindig szívesen kezére járunk lapunk előfizetőinek. Csak tessék óhajtását velünk részletesen közölni.

Cs. Gy. Gertyenes. Ugyanezt üzenhetjük uraságnak is. Vlaszaty Ödön, főterdész. Magánlevelet írunk. A közlést alkalmilag felhasználjuk.

B EKÖTÉSI TÁBLÁK LAPUNK MÚLT, VALAMINT MÁR EZIDEI III-ik ÉVFOLYAMÁHOZ IS (A FÜZETEK GYŰJTŐTÁBLÁJAKÉNT) INTÉZETÜNKBEN MEGRENDELHETŐK. DARABJOK, BÉRMENTES KÜLDÉSSSEL,

◆ ◆ ◆ ◆ ◆ 2 KORONA. ◆ ◆ ◆ ◆ ◆

Tógaadásáimból ajánlok őszi és koratavaszi szállításra egy- és kétnyaras gyorsnövésű csehpony- stülő-, csuka- és czompó-ivadékok, továbbá megtermékenyített fogas-stülő-ikrát. **Corchus Béla**, Budapest, IV. ker., Molnár-utca 17.

Ő cs. és kir. fensége József főherczeg udvari szállítója. Ő cs. és kir. fensége József Ágost főherczeg kamarai szállítója. Ő kir. fensége Ferdinánd bolgár fejedelem udvari szállítója. Ő kir. fensége Fülöp szász-coburg-gothai herczeg szállítója.

Budapest, 1892. arany-érem. Debreczen, 1894. első. állami érem. Leipzig, 1894. díszoklevél. Lemberg, 1894. elismerő oklevél. Zenta, 1895. első arany-érem. Moszkva, 1896. e. ezüst-érem. Budapest, mill. kiáll. 1896. 2 érem. Lüdenscheid, 1897. ezüst-érem. Brüssel, 1897. arany-érem. Legmagasabb és magas elismerések. A Vallás- és Közoktatási, a Földmívelésügyi Ministeriumok és Budapest Székes Főváros Tanácsának ajánlásai. A M. N. Múzeum és Európa elsőrangú múzeumainak szállítója.

DR. LENDL ADOLF, PREPARATORIUMA ÉS TANSZERKÉSZITŐ-INTÉZETE.

BUDAPEST, II. ker., Donáti-utca 7. sz.

Kitömött állatok, biológiai csoportok, vadásztrofeák, állatfejek, természetrajzi gyűjtemények, csontvázak, modellek, mindenféle preparatumok és tanszerek.

Dús raktár, kitűnő készítmények, jutányos árak.

Árjegyzékek bérmentve és ingyen.

→ Az intézet Dr. LENDL ADOLF személyes vezetése alatt áll. ←

SKABA KÁROLY H.. FEGYVERGYÁROS, BUDAPEST,

VI. ker., Váci-körút 38. sz.

ajánlja dús raktárát mindennemű vadász- és védelmi fegyverek, vadász-eszközök, lőpor és löszerekben. Javításokat is elfogad. Képes árjegyzéket csakis vevők számára bérmentve küld:

Kovács Ferencs, a gyár képviselője.

A gyár alapított 1865-ben.

FOTO-CZINKOGRAFIAI MŰINTÉZET.

MŰVÉSZETI SOKSZOROSÍTÁSOK.

Cliché folyóiratok, könyvek, árjegyzékek és tudományos művek számára.

Kitűnő kivitelben, legjobb módszerek szerint előállítva.

— Jutányos árak. —

Czím csakis: BUDAPEST, VI. ker., Király-utca 30. szám.

TELEFON: 18—99.

»A Természet« szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

3456.1900. Nyomatott Markovits és Garainál, Budapest, Lázár-utca 13.

